

FOTÓ: YANOSH NEMESH ©SHUTTERSTOCK

AKNASZLATINA HALÁLRA ÍTÉLVE?

▼ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: NÁNAV MIHÁLY

NEM KRÁTERTŐ...

A KÉPEN LÁTHATÓ TÓ ELSŐ RÁNÉZÉSRE MÉG AKÁR BECSAPÓDÁSOS MÉLYEDÉSNEK IS TŰNHETNE, DE VALÓJÁBAN A SÓKARSZTOS FOLYAMATOKNAK KÖSZÖNHETŐEN, BESZAKADÁSSAL JÖTT LÉTRE. A SZEMKÖZTI PARTFALON A SÓRÉTEGEK IS KILÁT SZANAK

Sokak számára nyilvánvaló, hogy a Holt-tengerben oly erősen sós víz hullámzik, hogy a jó kedélyű fürdőzőknek egyáltalán nem kell tempózniuk, hanem mozdulatlanul – akár éppen hanyatt fekve, újságot olvasva – egyszerűen a felszínen lebegnek. Ám kevésbé ismert, hogy az élményért nem

kell több mint 2000 kilométert utazni, hiszen a Kárpát-medencében is találhatunk hasonlóan sós tavakat – igaz, ehhez egy időzónával keletebbre kell indulnunk, hiszen ezek a sós vizek Kárpátalján, azon belül is Aknaszlatinán találhatók

E különleges vonzerő már önmagában is indokolná, hogy foglalkozzunk a településsel, ám ha hozzátesszük, hogy az ukrain helyszín román–magyar többségű, és egyes részeit épp a sóbányászat miatt ökológiai katasztrófa (beszakadás) fenyegeti, nyugodtan nevezhetjük kihagyhatatlan helyszínnek.

Korán reggel, még félalomban szállunk le Aknaszlatina cseppet sem vendégcsalogató vasútállomásán a lembergi vonatról, egy kellemes, harmadosztályú teremhálókocsiban töltött éjszaka után. A poszt-szovjet világ tapasztalataival felvértezve érkezünk, ám a

vasútállomástól a sós tavak felé indulva a településkép és az egész

Szeptemberben, már túl a nyári vendégforgalmi csúcson, szinte harapni lehet a kilátástalanságot a nagyközség levegőjében.

milió ismét kulturális sokkhatást okoz. Szeptemberben, már túl a nyári vendégforgalmi csúcson, szinte harapni lehet a kilátástalanságot a nagyközség levegőjében: düledező épületek, sivár, lehangoló településkép. Pedig ez nem volt mindig így...

A SÓBÁNYÁSZAT ÉVSZÁZADAI

A MÉLYMŰVELÉSŰ SÓBÁNYÁBAN A XIX., DE MÉG A XX. SZÁZADBAN IS JELENTŐS RÉSZBEN KÉZI ERŐVEL ZAJLOTT A SÓ KITERMELÉSE. AZ ELMŰLT ÉVSZÁZADBAN A (SÓ)BÁNYÁSZAT MAGAS PRESZTÍZSŰ MUNKA VOLT, ANYAGILAG IS KOMOLYAN MEGBECSÜLTÉK. ENNEK MEGFELELŐEN MÉG KONTRASZTOSABB A BÁNYÁK BEZÁRÁSÁVAL BEKÖVETKEZŐ KILÁTÁSTALANSÁG

'SZLATINA ÉVSZÁZADAI

Már az ókorban is fejtették az itteni – Közép-Európában a legnagyobb – sókészleteket, de a magyar történelem során először a 14. században találjuk meg a település okleveles említését, ami nem is csoda, hisz a központtól távoli, erdős Máramaros vármegyét utolsóként szervezték meg az országban.

A középkor óta nagy becsben tartott sóbányászat és sókereskedelem kezdettől fogva nagy jelentőséget adott a térségnek. Az értékes ásványkincset a Tiszán szállították lefelé, és királyi várak, illetve koronavárosok egész sora (Hosszúmező, Huszt, Máramarossziget, Técső, Visk) jött létre a stratégiai jelentőségű útvonal biztosítására. Aknaszlatina a vele szemben, a

Tisza bal partján fekvő Máramarossziget, a vármegye székhelye közvetlen közelségében érhető módon nem vált jelentős várossá, nevét jobbra csak az elégedetlen bányászok kapcsán a Dózsa-felkelés vagy a Rákóczi-szabadságharc idején említik.

A bányászat ipari méreteiben a 18–19. században lendült föl, az óriási sótómszbe egymás után mélyítették az aknákat. A bánya jelentőségéről tanúskodik, hogy 1852-es körútja alkalmával Ferenc József ide is ellátogatott, hogy: „... hadd lássam, úgymond, mennyit ér (többek között) a kárpátaljai tartomány”. A század végére (1880) elérte 'Szlatinát a vasút is, így az addig szinte egyeduralgó vízi szállítás

mellett immár vasúton is útjára indították az itt kibányászott sót. Az I. világháború kitörésekor egy

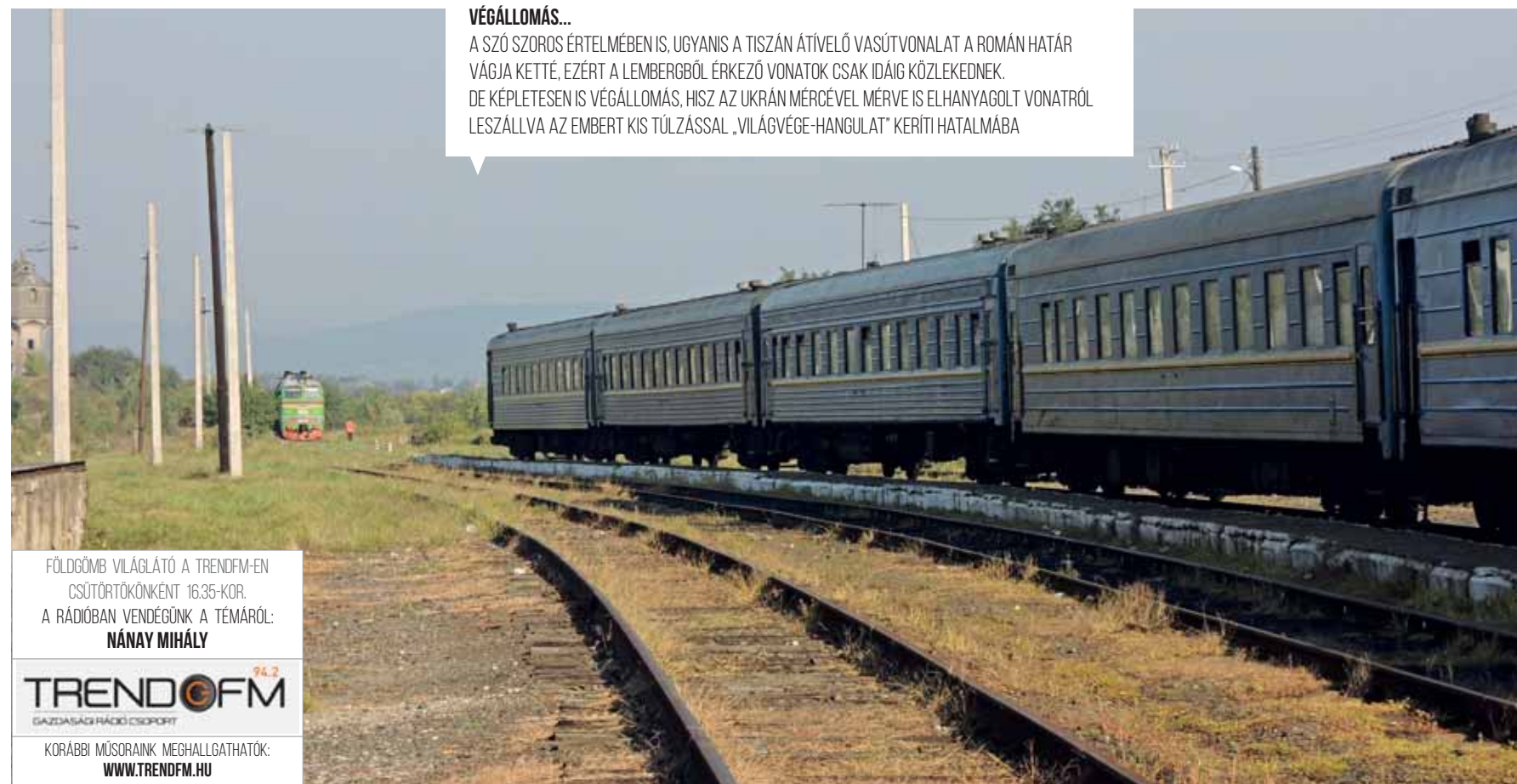
A bánya jelentőségéről tanúskodik, hogy 1852-es körútja alkalmával Ferenc József ide is ellátogatott, hogy: „... hadd lássam, úgymond, mennyit ér a kárpátaljai tartomány”.

kifejezetten virágzó és az 1910-es népszámlálás adatai szerint homogén, magyarul lakta bányásztelepülést találunk a Tisza partján.

Aknaszlatina fejlődésében az első jelentős törést Trianon hozta. 1920-tól határtelepülés lett, s mivel az új csehszlovák–román határt a Tisza alkotta, ezáltal a Csehszlovákiához került máramarosi térség (benne 'Szlatina) nemcsak hagyományos városi központját (Máramarossziget) veszítette el, de a határ a vasútvonalat is szétdarabolta. Így fordulhat elő, hogy ma Lembergől az Uzsocki-hágón át egészen Aknaszlatináig közlekednek a vonatok, illetve a másik irányban a Tatár-hágón át Rahóig, míg a két „végállomás” közötti mintegy 50 kilométeres – jórészt Romániához került – távon megszűnt a vonatközlekedés, bár a sínek még részben megvannak. A Tiszán átívelő hidat a II. világháborúban felrobbantották, még inkább fokozva a szétszakítotttságot. Szerencsére az ezredforduló után – a Mária Valéria hídhoz hasonlóan – ezt is újjáépítették, és ma ismét működik határátkelő a két ország között.

VÉGÁLLOMÁS..

A SZÓ SZOROS ÉRTELMEBEN IS, UGYANIS A TISZÁN ÁTÍVELŐ VASÚTVONALAT A ROMÁN HATÁR VÁGJA KETTÉ, EZÉRT A LEMBERGBŐL ÉRKEZŐ VONATOK CSAK IDÁIG KÖZLEKEDNEK. DE KÉPLETESEN IS VÉGÁLLOMÁS, HISZ AZ UKRÁN MÉRCÉVEL MÉRVE IS ELHANYAGOLT VONATRÓL LESZÁLLVA AZ EMBERT KIS TÚLZÁSSAL „VILÁGVÉGE-HANGULAT” KERÍTI HATALMÁBA

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TREND FM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
NÁNY MIHÁLY

TREND FM 94.2
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

FELFORDULT VILÁG

Az etnikai helyzet is megváltozott a csehszlovák, majd szovjet hatalom idején. 1944-ben a megszálló szovjet csapatok a 4. Ukrán Front hírhedt 0036-os parancsa alapján összegyűjtötték és munkatáborokba vitték Kárpátalja 18–50 év közötti magyar és német férfilakosságát. A deportáltakat Aknaszlatina sem kerülhette el. E tragikus események, valamint a térség 1947-es közigazgatási rendezése (a környező, román többségű Faluszlatinát Aknaszlatinához csatolták) során vég-

leg megváltozott a település etnikai arculata is.

Ennek ellenére még ma is számottevő lélekszámú magyar kisebbség él szóróanyagban Aknaszla-

A 2001-es népszámlálás adatai szerint a 8956 fő lakosságú településen 2193-an (kb. 25%) vallották magukat magyarnak, a település lakosságának többsége pedig román volt!

tinán – jócskán keletebbre a határ menti tömbmagyarságtól. A máig utolsó, 2001-es ukrainai népszámlálás adatai szerint a 8956 fő lakosságú településen 2193-an

(kb. 25%) vallották magukat magyarnak, a település lakosságának többsége pedig román volt! A népszámlálás óta eltelt lassan két évtized alatt – becslések szerint – jelentősen csökkent a település lakossága: kérdés, hogy ezt meghaladó mértékben fogyott-e a helyi magyarság? Mindenesetre jelentős részaránya miatt még magyar nyelvű középiskola is működik a nagyközségben, valamint a helyi katolikus plébánia is fontos kulturális önzonosságot fenntartó intézmény. A 'szlatinai sótermelés a szovjet időkben ért a csúcsra: az 1970-es

POSZTINDUSZTRIÁLIS ZÓNA...

AZ EGYKOR SZEBB NAPOKAT LÁTOTT „Ó-LAJOS-BÁNYA” MA MÁR LEGFELJEBB CSAK AZ IPARI KATASZTRÓFATURISTÁKAT, ILLETVE A SÓKARSZTOS FOLYAMATOK IRÁNT ÉRDEKLŐDŐ GEOMORFOLÓGUSOKAT VONZZA

'SZLATINA KÖZSÉGI TANÁCSA

– HIRDETI A HÁROMNYELVŰ (MAGYAR, ROMÁN, UKRÁN) FELIRAT. RITKA PILLANAT A HÁROM ZÁSzlóT EGYUGYANAZON KÖZÉPÜLETEN LÁTNI

AZ ELENGEDHETLEN UKRÁN NACIONALIZMUS

NEM ELÉG, HOGY AZ ÚT MENTI PÓZNÁK, A NAPOZÓÁGYAK ÉS A VÍZIBICIKLI, DE MÉG AZ AMÚGY MAGYAR–ROMÁN TÖBBSÉGŰ TELEPÜLÉS EGYIK KIÜRÍTETT, SORSÁRA HAGYOTT KÖZÉPÜLETE ELŐTTI SZIKLA IS UKRÁN NEMZETI SZÍNEKBE POMPÁZIK

években évi 2 millió tonna só t fejtettek, ezzel európai szinten is előkelő helyet kivíva. A bányászat mellett egészségügyi funkciót is nyert a település: 1968 óta működött a bányában egy többek között légúti panaszokat is kezelő allergológiai szanatórium. Ebben

az időkben az Ukrán SZSZK-ban szinte csak egy fekete-tengeri nyaralásra szóló lehetőség vehetkedhetett a kevesek számára elérhető aknaszlatinai gyógykezelésre jogosító beutalóval!

A rendszerváltás és a Szovjetunió szétesése nem kedvezett a 'szlatinai

sóbányászatnak. Megszűnt az óriási szovjet piac, másfelől a tervgazdasági kereteket felváltó piacgazdasági viszonyok is megtépázták a bányaműködését. Az üzemelés felfüggesztéséhez, majd a végső bezáráshoz azonban nemcsak ezek a tényezők vezettek...

A GEOMORFOLÓGIA SZERELMESEINEK
A KŐSÓT KÖNNYEN OLDÓ ÉDES-VÍZ IGEN LÁTVÁNYOS FORMÁKAT HOZ LÉTRE. A SZAKADÉKDOLINÁK MELLETT KARRBARÁZDÁS MIKROFORMÁK IS KIALAKULNAK

VIGYÁZAT, SÓKARSZT!

A karsztosodás folyamata a szó alapvető értelmében karbonátos kőzetekhez (pl. mészkő, dolomit) kötődik, és ennek során a széndioxiddal telített víz különböző felszínformákat létrehozva oldja az alapkőzeteket. Ám oldásfolyamatok akkor is lejátszódnak, ha a felszínközeli sórétegek édesvízzel találkoznak, ezért nevezik az ilyen terepet sókarsztnak.

A 2,4 km hosszú, 1,3 km széles és 600 m mély, vastag sótömeg a földtörténeti miocénban egy lefűződő tengerből bepárlódásával jött létre, majd az üledékretegek meggyűrődése miatt került a felszín közelébe. Bár a sóösszetétel a Tisza által lerakott kavics-takaró fedti, mégis akár termé-

zetes úton is elérhette a felszíni víz. Nagyobb árvizek idején ugyanis a medréről kilépő Tisza a kavics-takarón át a sótömez fölé ér, ráadásul a sótömeget délről egy nagy kanyarral megkerülő Tisza normál középvízi vízállása is jóval magasabb

A 18. század végétől megnyitott aknákban folyamatos küzdelmet kellett vívni a vízzel, és a járatok többször is beszakadtak (1809-ben és 1906-ban).

a kanyar kezdetén, mint annak kijáratában. Ezáltal a felszín alatti vizek a vízszintkülönbségnek megfelelően is átszivárognak a kavics-takarón, és a sótömezre is érintik. Így tehát a sókarsztos folyamatok

természetes úton is megindulhattak, ám kétségtelen, hogy felgyorsulásukhoz a bányászat vezetett.

A 18. század végétől megnyitott aknákban folyamatos küzdelmet kellett vívni a vízzel, és a járatok többször is beszakadtak (például a Lajos-bánya 1809-ben, a Kunigunda-bánya 1906-ban). Ennek lényeges oka, hogy a bányákat általában a száraz só fizikai jellemzőinek megfelelő statikával tervezték meg, ugyanakkor, ha bármilyen okból édesvíz tört be, akkor az megnedvesítette, illetve oldani kezdte a felsőbb kőzetrétegeket tartó sóoszlopokat, melyek eltűnésével alakult ki a beszakadáshoz vezető réteghiány.

KÜZDELEM AZ ÁRRAL

Épp az édesvíz jelentette fenyegetés miatt a 19–20. században különös gondot fordítottak egy vízvezető csatornarendszer kialakítására – egészen a szovjet időkig, aztán fokozatosan növekedett a bányába bejutó víz mennyisége.

A folyamathoz hozzájárult, hogy az ekkor mélyített új bányákat a kelleténél nagyobb mennyiségű dinamit felhasználásával alakították ki, ami még repedezettebbé tette a sótömezöt. Ráadásul a már összesen tíz járatrendszer jelentősen

megbolygatta a sóösszetétel fedő réteget, amely még átjárhatóbbá vált a csapadékvíz számára. 2007-ben a csak a 9-es számú bányába bejutó víz mennyisége meghaladta az 500 m³/órát: ekkora mennyiséget reménytelen volt kiszivattyúzni. Az utolsó két bánya befulladását és végső bezárását végül a Tisza ismétlődő árvizei és az ennek során bekövetkezett vízbetörések okozták. Ugyanerre a sorsra jutott a 9-es bányában működő, Szovjetunió-szerte ismert allergológiai szana-

tórium is. Így a települést teljes mértékben meghatározó sóbányászati három évszázados története véget ért.

A bezárt bányák környékén sétálva szinte holdbéli táj tárul elénk. Óriási beszakadásos mélyedéseket kerülgetünk a gazban és az ipari maradványok között. A járatomlások általában pár hét alatt zajlottak le, de az egyik szakadékdolina 2006-ban pár óra alatt alakult ki, és nyelte el a környező házakat, erdőt és utat is.

'SZLATINA AZ ŪRBŐL

A MŪHOLDKÉPEN JÓL KIVEHETŐK A BESZAKADÁSOS TAVAK, CSAKŪGY, MINT AZ UKRÁN-ROMÁN HATÁRT KIJELŐLŐ TISZA, MELY EGY NAGY KANYARRAL KERŪLI MEG A 'SZLATINAI SÓTÖMZSÓT

HALÁLRA ÍTÉLVE...

A BÁNYÁK TÁRNÁI FOKOZATOSAN ROGYNAK ÖSSZE, NEM KIMÉLVE A FELSZÍNI ÉPŪLETEKET. A SÓVÍZ JELENTETTE VONZERŐ IGY KÖNNYEN A VISSZAJÁRA FORDULHAT, HA A FŪRDŐZÉS CÉLJÁBÓL ÉPÍTETT NYARALÓ ÁLDOZATUL ESIK A BÁNYA BESZAKADÁSÁNAK

FORRÁS: GOOGLEEARTH

SÖTÉT KILÁTÁSOK

Az évszázadokon keresztül itt uralkodó sóbányászat minden tekintetben meghatározta a település életét, és egyben a legfőbb foglalkoztató is volt. Az utcákon sétálva még az ukrainai viszonyokhoz képest is különösen lehangoló a kép. A helyzetet azonban tovább súlyosbítja a beszakadással fenyegető járatrendszerek kérdése. A 8-as számú (Új-Lajos)-bánya részben a település délkeleti részét alkotó Faluszlatina alá ér, és járatai jelenleg is omlanak. (Akár el is nyelhetik a település egy részét!) Az itt kialakult egyik szakadékdolina peremén három, kilencemeletes ház, valamint egy óvoda és iskola is áll (még) – ettől függetlenül a szennyvizüket egy csövön keresztül a dolinába engedik, ezzel tovább fokozva a vízutánpótlást... De a 9-es és

10-es bánya is jócskán elnyelhet pár aknaszlatinai utcát, akár egész házsorokkal.

Hab a tortán, hogy egy kiadós tiszai áradás – az egyre pusztuló bányajáratokat átmosva – sűrű, sós oldatokat vihet magával az élővízbe. A legsötétebb forgatókönyv szerint a felszíni rétegek berogyása nyomná a felszínre a bányajáratokat kitöltő sós vizet, így tehát a két katasztrófa egyszerre következne be!

A probléma nyilvánvalóan sokkal súlyosabb annál, mint amit egy, az átlagosnál is szegényebb ukrán település maga meg tudna oldani. Bár Kijev részéről voltak már hangzatos nyilatkozatok, sőt 2011-ben a katasztrófavédelmi miniszter is meggyőződött a veszély mértékéről, ám problémakezelő lépések nem történtek. Inkább a katasztrófa által leginkább fenye-

getett házak lakóit költöztették át a település más részeire... Aknaszlatinán sétálva többek között ezért sem láthatunk óvárost, történelmi emlékeket: azokat már az 1970-es években lerombolták, míg a település központját egyszerűen csak arrébbtelepítették. Kijevből szemlélve az egész település elköltöztetése tűnik a legolcsóbb megoldásnak. Erre a célra már ki is jelölték a 'Szlatinától 50 km-re fekvő Talaborfalut, ahol persze szintén található kósó...

Persze az aknaszlatinaiakat nem kérdezték meg a rendezési tervről... Mindeközben Magyarország közbenjárására az Európai Unió hajlandó lenne 3 millió eurót költeni egy katasztrófa-helyzet-elemző hatástanulmányra, ám az ukrán Agrárminisztérium nem adta ki a vizsgálat elvégzéséhez szükséges engedélyeket.

BALKÁNI MILIŐ

CSAK A KÉK-SÁRGA SZÍNŰ VÍZIBICIKLIK ÉS A POSZTSZOVJET TÉRSÉGRE OLY JELLEMZŐ SZÁRÍTOTT HALAK ÁRULJÁK EL, HOGY UKRAJNÁBAN VAGYUNK. A CIRILL BETŰS JACK DANIEL'S AKÁR SZERBIÁBAN IS ELŐFORDULHATNA

A SÓ – TALÁN – MARAD...

Az egyetlen biztató kitörési pontot jelentő lehetőséget a sókarsztos berogyások miatt létrejött sós tavak jelentik, melyek már országos híreiek és Ukrajna távolabbi szegleteiből, sőt külföldről is érkeznek üdülni vagy akár gyógyulni is vágyó turisták. A nyári főszezonban végigsétálva a tavak között kanyargó földutakon, leginkább a „Macsakajj” c. klasszikus film hangulata keríti hatalmába a látogatót. A mindenfajta településrendezési tervet és szabályozást áthágó vadkapitalizmus nyomán gombamód szaporodnak a vendéglátóhelyek és külön-külön lekerített, kis tóparti szakaszok. Pár hrivnyáért a legnagyobb tóhoz mindenki bejuthat, és a sós fürdő

után esetenként akár még a zuhanyozás is elintézhető!

Az utcákat szegélyező boltokban minden kapható: a tartálykocsiból mért kvasz, whiskey-utánzat, szárított halak, szuvenír és minden, ami a fürdéshez kellhet. Nyilván-

Az utcákat szegélyező boltokban minden kapható: a tartálykocsiból mért kvasz, whiskey-utánzat, szárított halak, szuvenír és minden, ami a fürdéshez kellhet.

valóan a turizmus jelenti a legfőbb – legalább részben legális – munkalehetőséget. (Persze a határ közelsége miatt a csempészettről sem szabad megfeledkezni!)

A bánya már menthetetlen, így a még lent rejtőző 3,5 Mrd tonna kósó már végleg a föld

alatt marad (hacsak a víz ki nem oldja). Ha komolyabb külső beavatkozás nem történik, a lakóházak egy jelentős része is a sókarszt fejlődésének fog áldozatul esni, míg lakosaikat kitelepítik. A legvalószínűbb forgatókönyv, hogy a település megmaradó része a jövőben sokkal inkább az üdülni és gyógyulni vágyó látogatók, illetve katasztrófaturisták célpontja lesz, az évszázadokig meghatározó sóbányászat pedig a beszakadó bányakamrákkal együtt a múltba sülyded.

NÁNAY MIHÁLY
FÖLDRAJZ-TÖRTÉNELEM TANÁR, A TÖRTÉNELEM-OKTATÓK SZAKMAI EGYESÜLETÉNEK ELNÖKE

GOND TALAN LEBEGÉS

A VÍZ ERŐS SÓKONCENTRÁCIÓJA MIATT SZINTE KIVETI MAGÁBÓL AZ EMBERT, ÍGY VALÓBAN GUMIMATRAC NÉLKÜL IS KÖNNYEN LEBEGHETÜNK A FELSZÍNÉN